

תרגום התורה וכתובתה בלעז חכמה אלוקית – מול חכמת האדם

במגילת בני חשמונאי עונה אנטיוכוס מלך יוון לשריו: "...הלוא ידעתם העם אשר ביהודה בינינו, לאלוהינו לא עובדים, וחוקינו לא עושים ומשפטי המלך עוזבים לעשות משפטיהם, וגם מקוים ליום שברון המלכים והממשלות, ואומרים מתי ימלוך עלינו מלכנו ונמשול בים וביבשה וכל העולם ימסר בידינו, אין גדלות המלכות להניח אלה על פני האדמה. עתה בואו ונעלה עליהם ונשבית מהם הברית הכרותה עליהם **שבת וחודש ומילה**..." (ז-ט).

בשלב מאוחר יותר, לאחר שיוחנן בן מתתיהו הכה את ניקנור, שולח אנטיוכוס את לבגרט ומצווה אותו: "...בואו ונעלה עליהם ונשבית מהם הברית הכרותה עליהם **שבת וחודש ומילה**..." (שם, לב).

מטרת היוונים הייתה אפוא לנתק את הקשר שבין עם ישראל לבין בורא עולם. **השבת** – היא האות בין ה' לבין עמו, "...לעשות את השבת לזרזם ברית עולם, ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם..." (שמות ל"א, טז-יז).

מילה – היא החותם בבשרו של כל אחד מישראל; כאמור בברכת המזון "ועל בריתך שחתמת בבשרנו".

החודש – מסמל את ההתחדשות של עם ישראל על אף כל מה שמתרחש עמו בגלות או אפילו בארץ. תהליך ההתחדשות הוא המפעיל והנותן את הכוח להמשך. בחודש קיים גם מימד "הזמן", כאמור בתפילת הרגלים "מקדש ישראל והזמנים", מקדש ישראל שהם מקדשי הזמן. קידוש החודש קובע את מועד הרגלים.

היוונים נלחמו כנגד היסודות של עם ישראל, אך דרך מלחמתם הייתה מיוחדת, ועל כך נרחיב את הדיבור להלן. ראוי לציין שתרגום התורה ליוונית נעשה ע"י היוונים באותה תקופה שעליה אנו מדברים כאן.

בכדי להעמיק ולהבין את גישתם של היוונים לתורה ולעם ישראל יש לעיין תחילה בשאלה: חכמה יוונית – מהי? ובמה השפעתה? הגמרא מספרת על אלישע בן אבויה, "אחר", ש"זמר יוני לא פסק מפומיה". עוד נאמר עליו ש"בשעה שהיה עומד מבית המדרש הרבה ספרי מינין היו נושרין מחיקו" (חגיגה ט"ו, ע"ב). רש"י במקום מסביר: "קודם שהפקיר את עצמו לתרבות רעה אלמא טינא הוות בלבו". המהרש"א מסביר שם, שדווקא זמר יוני "משום מינות", כמו שנאמר בסוף פרק מרובה, שחכמה יוונית אסורה וטעמא "משום דמשכא למינות" (=מושכת את האדם למינות). לגבי "אחר" הדברים גם נראו כך, כי גם כשנכנס לבית המדרש, נכנס עם ספרי מינות – אותם הסתיר מתלמידיו, אך כשעמד מלימודו, שכח מספרי המינות שבחיקו, והללו נפלו ונראו גם לתלמידיו.

המהר"ל בספרו "נר מצוה" – על חנוכה – מאריך בהבחנה בין חכמת יוון, המכונה בכתביו "חכמת האדם", לבין התורה, להבדיל, הנקראת "החכמה האלוקית". ההנצחה וקיום חכמת האדם יכולים להתקיים רק ע"י ביטול החכמה האלוקית. עתה נראה כיצד חכמת האדם מפעעת בתוך תוכו של אחד מגדולי ישראל, שנמנה בין ראשי הסנהדרין, שלא פסק מללמוד את חכמת האדם, ועל כך מספרת הגמרא (בחגיגה שם): "ת"ר ארבעה

נכנסו לפרדס, ואלו הם: בן עזאי ובן זומא, אחר, ור"ע..., בן עזאי הציץ ומת..., בן זומא הציץ ונפגע..., **אחר קיצץ בנטיעות, ר"ע יצא בשלום**."

מהו ה"פרדס": מסביר המהרש"א שם: "בספר ישן מצאתי נכנסו לפרדס החכמה והיא החכמה האלוקית... ואלישע השיג שזכויות ישראל הם בידו (=ביד המלאך מטטרו), וחשב שהם ב' רשויות, ולכן נקרא מקצץ בנטיעות, שקיצץ הדברים המיוחדים והפרידן זה מזה, ואמר שהם ב' רשויות, וזהו בכלל עובד אלוהים אחרים, שע"כ נקרא אחר". כתוצאה מראייה כזו רואה הוא את המצב בעולם הזה כחזות הכול, הוא אינו מקבל את הסברו של ר' יעקב להבטחת "למען ייטב לך והארכת ימים", המכוונת לעולם הבא. ומסקנתו היא כמסקנת החכמה היוונית, תפיסת השכל של האדם היא תפיסת עולמו של בורא עולם. אין הבדל בין חכמת האדם לבין החכמה האלוקית.

ההבדל בין החכמה האלוקית לבין חכמת האדם באה לידי ביטוי בירמיהו (ט'), כב-כג): "כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי, כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה'".

החכמה אינה יכולה לשמש כמטרה בפני עצמה, כאשר החכמה משמשת את האדם ביכולתו "לקצץ בנטיעות". לחכמת האדם יש לשים סייגים, כדי שלא יגיע לכפירה. בכדי להבין את מהות הסכנה נעיין במקור המספר על כפירתו של "אחר". הגמרא (חגיגה ט"ו), ע"א) מספרת: "אחר קיצץ בנטיעות... מאי היא? חזא מטטרו דאתיבא ליה רשות למיתב למיכתב זכותא דישראל (=ראה את המלאך מטטרו שניתנה לו רשות לשבת לכתוב את זכויותיהם של ישראל), גמירא דלמעלה לא הוי (=למודים אנו שלמעלה בעולם העליון אין) לא ישיבה לא תחרות ולא עורף (שהכל פונים לשכינה) ולא עיפוי (=עיפות), וכיוון שראה שיש מי שיושב ואינו הקב"ה, אלא מלאך – אמר שמא חס ושלום שתי רשויות הן?!... אמר הואיל ואיטריד ההוא גברא מההוא עלמא, ליפוק וליתנהי בהאי עלמא". (=הואיל ונטרד כלומר: וגורש, אותו אדם [אחר] מהעולם הבא, שיצא ויהנה מן העולם הזה), נפק אחר לתרבות רעה". המסקנה היא שיש צורך להיזהר מחכמת האדם, אשר אינה נשענת על חכמת שמים.

לסיום חלק זה נצטט שוב את המהר"ל מתוך "נר מצוה" (שם): "כי מלכות זה הוא כנגד יוון... כנגד החלק שבאדם... הוא השכל, שהמלכות הזו היה בו החכמה והתבונה..., כי כל ענין המלכות זה שהיו מבקשים החכמה..., ולכך היו נותנים דעתם על התורה לבטל אותה מישראל, כי לא היו רוצים שתהי החכמה בפרט שהיא יותר חכמה והיא יותר עליונה מן החכמה האנושית שהיה להם, כמו התורה שהיא החכמה על הכל, והחכמה הזאת שהיא על הכל לא שייך אל האומות..."

מלחמת יוון בישראל – מלחמת חכמת האדם כנגד החכמה האלוקית – נמשכת בחזית הבאה, ועליה נדבר בפרק הבא, תרגום התורה ליוונית.

תרגום התורה ליוונית

באשר לתרגום התורה ליוונית מוצאים אנו במקורותינו התייחסות בשלושת הנושאים הבאים: א) על התקופה שבה ניתרגמה התורה – תקופת תלמי המלך. ב) על יחסם של חז"ל לתרגום. ג) על תרגום התורה בכלל – הלכה לדורות.

להלן המקורות:

- א. מסכת סופרים פרק א', הלכה ו: "אין כותבין לא עברית ולא ארמית ולא מדית ולא יוונית. כתב בכל לשון בכל הכתובים, לא יקרא בו עד שתהא כתובה אשורית".
- ב. מסכת סופרים פרק א', הלכה ז: "מעשה בחמישה זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יוונית והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל, שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה".
- ג. מסכת ספר תורה פרק א' הלכה ח: "שבעים זקנים כתבו כל התורה לתלמי המלך לשון יוונית, והיה אותו היום קשה לישראל כיום שעשו בו העגל, שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה".
- ד. מסכת סופרים פרק א', הלכה ח: "שוב מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים והושיבם בשבעים ושנים בתים ולא גלה להם על מה כנסם, נכנס לכל אחד ואחד מהם, אמר להם 'כתבו לי תורת משה רבכם'. נתן המקום עצה בלב כל אחד ואחד והסכימה דעתם לדעת אחת וכתבו לו תורה בפני עצמה; וי"ג דבר שינוי בה ואלו הן:
- 1) אלוקים ברא בראשית (בראשית א', א), ויאמר אלקים אעשה אדם בצלם ובדמות (בראשית א', כ).
  - 2) ויכל בששי וישבת בשביעי (בראשית ב', ב).
  - 3) זכר ונקבה בראו (בראשית ה', ב).
  - 4) ארדה ואבלה שם (בראשית י"א, ז).
  - 5) ותשחק בקרוביה לאמר (בראשית י"ח, יב).
  - 6) כי באפם הרגו איש וברצנם עקרו אבוס (בראשית מ"ט, ו).
  - 7) ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על נושאי אדם (שמות ד', כ).
  - 8) ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים ובארץ כנען שלשים שנה וארבע מאות שנה (שמות י"ב, מ).
  - 9) ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו (שמות כ"ד, יא).
  - 10) לא תקד אחד מהם נשאתי (במדבר ט"ז, טו).
  - 11) את צעירת הרגלים (ויקרא י"א, ו), (דברים י"ד, ז).
  - 12) אשר חלק ה' אלקיך אתם להאיר לכל העמים תחת כל השמים (דברים ד', יט).
  - 13) אשר לא צייתי לעבדם (דברים י"ז, ג).
- ה. מסכת סופרים פרק א', הלכה י: "כל התורה כולה עברית היא אלא שיש דברים תרגום של עברית אל יכתוב תרגום, ודברים של תרגום אל יהפכם, כגון יגר שהדוּתָא — גלעד" (בראשית ל"א, מו).
- ו. מגילת תענית (פרק אחרון, על חודש טבת): "בשמונה בטבת נכתבה התורה בימי תלמי המלך בלשון יוונית והחושך בא לעולם שלשה ימים".
- יחסם של חז"ל לתרגום התורה ליוונית, בעת שנעשה — הוא חד־משמעי, כפי שצוין: "והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל", "החושך בא לעולם שלשה ימים". מצד שני, יחסם של גדולי ישראל המתרגמים, יתגלה דרך הבנת הסיבות לשינויים בתרגום הע"ב. נעמוד אפוא, עתה על הסיבות לשינויים (מגילה ט', ע"א-ע"ב):
- 1) א. "אלקים ברא בראשית" — אומר רש"י (שם): "שלא יאמר בראשית שם הוא, ושמי רשיום הן, וראשון ברא את השני".
  - ב. "אעשה אדם בצלם ובדמות" — רש"י (שם): "שמכאן פקרו האומרים שמי רשיום הן, לכתיב 'נעשה אדם'".

- (2) "ויכל ביום הששי וישבת ביום השביעי" — רש"י (שם): "שלא יאמר אם כן עשה מלאכה בשבת, דהא כתיב 'ויכל ביום השביעי' והוא לא יקבל עליו מדרש חכמים שדרשו בו: מה היה העולם חסר — מנוחה, בלחה שבת בלחה מנוחה, וזהו גמרו".
- (3) "זכר ונקבה בראו" — רש"י (שם): "דמשמע שני גופין ברא, כל אחד זכר ונקבה שני פרזופין, לכך כתבו בראו שכך נברא אדם בשני פרזופים".
- (4) "הבה ארדה ואבלה שם שפתי" — בניגוד ל"הבה נרדה ונבלה שם שפתם" — לשון רבים עלולה לגרום להבנה של ריבוי רשויות.
- (5) "ותצחק שרה בקרובה" — רש"י (שם): "שלא יאמר על אברהם לא הקפיד, דכתיב 'ויצחק', ועל שרה הקפיד. לפיכך כתבו בקרובה, לומד אברהם בלבו והיא אמרה בקרובה".
- (6) "כי באפס הרגו שור וברצנם עקרו אבוס" — רש"י (שם): "שלא יאמר רצחנים היו אבותיהם שהרי אביהם מעיד עליהם שהם הרגו איש. לכך כתבו שור, שלא היו חשודים בעינו אלא כנהמות ולא הקפיד על הנהמות".
- (7) "ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על נושא בני אדם" — רש"י (שם): "דמשמע גמל, שלא יאמר משה רכס לא היה לו סוק או גמל".
- (8) "ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ארבע מאות שנה" — רש"י (שם): "שלא יאמר שקר כתבו בתורה, שהרי קהת מיורדי מצרים היה וכשאלה מונה שנותיו של קהת ושנותיו של עמרם ושנותיו של משה כולם אין מגיעות לארבע מאות שנה, כל שכן שהרבה משנות הזנים נבלעין בתוך שנות האבות, אלא שמנה הכתוב מיום שנגזרה גזירת גלות מצרים בין הצמרים, ומשם עד שנולד יצחק שלשים שנה, ומשנולד יצחק עד שיאלו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה, לא מהם ששים של יצחק ומאה ולי' שחיה יעקב כשצא למצרים — נשארו מאתיים ועשר. וכן הימה הגזרה, 'כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם' ולא נאמר 'במצרים', אלא 'בארץ לא להם'. וכשנולד יצחק היה אברהם בארץ פלשתיים, ומאז עד שיאלו ממצרים נמצא יצחק זרעו, שהן זרעו של אברהם, גרים, ושלשים של קודם לכן לא נמנו בגזרה דהא 'זרעך' כתיב".
- (9) "וישלח את זאטוטי בני ישראל" — ולא "ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו" — רש"י (שם): "לשון חשיבות, אבל 'נערי' לשון קטנות, ויאמר גרועים שלכם שלחתם לקבל פני שכינה. זאטוטי בני ישראל — בלחה פרשה עצמה, ולפי שכתבו זאטוטי תחילה, חזרו וכתבו כשם הראשון ולא כתבו ואל אזילי בני ישראל".
- (10) "לא תמך אחד מהם נשאתי" — רש"י (שם): "שלא יאמר חמור לא לקח אבל חפץ אחר לקח".
- (11) "את צעירת הרגלים" — במקום 'את הארנבת' — מפני שאשתו של תלמי ארנבת הייתה שמה.
- (12) "אשר חלק ה' אלקיך אתם להאיר לכל העמים" — רש"י (שם): "שאם לא כן יאמר בן נח מותר בע"ז, ומדרשו (שלא יקבל פרושו) להחליקן בדברים כדי לטורדן מן העולם".
- (13) "ויולך ויעבד אלהים אחרים אשר לא צויתי לעובדם" — רש"י (שם): "שאם לא כתבו לעובדם — משמע אשר לא צויתי שיהיו ויאמר א"כ אלהות הן שעל כורמו נבראו".
- הביטויים החוזרים ברש"י הם: "שלא יאמר", "ויאמר", "דמשמע" — והם הם המלמדים כמה חששו חז"ל המתרגמים את התורה מפני התרגום.
- תרגום התורה ליוונית לא נבע אפוא, מן הרצון שהיהודים ישיגו ע"י התרגום אורה ושמחה, כבוד גדול מצד המלך והעמים, אשר יכירו את יקר התורה כי רב, אלא בדיוק הפוך: תלמי המלך מחפש מקור כדי לנגח בו את ישראל, למצוא מקור לריבוי רשויות. (ראה לעיל סעיפים 1, א רב, 4, 12). הוא מחפש הצדקה להיותם עובדי עבודה זרה (ראה לעיל 11). הוא משתדל למצוא דרכים ללגלג על הנאמר בתורה ולפרשו כראות עיניו (ראה

לעיל 2, 3, 5). הוא מעוניין לגלות פגמים כדי לבזו לעם ישראל, מנהגיו ומנהיגיו (ראה 2, 6, 7, 9, 10), ומחפש דרכים לנגח בהם את בורא עולם (סעיף לעיל 3). אך גם בעיית התרגום בכללותה עמדה בפני חז"ל. הסיבות לחששות מפני התרגום בוטאו, כפי שצוין: "שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה". הבעיות היו משני סוגים:

(א) לשוניות: בכל שפה יש זמנים וצורות דקדוקיות – שאינם קיימים בשפת התרגום, כמו כן יש מלים רב-משמעויות במקור, בעיות של מקבילות צירופי מלים וכיו שיש בלשון המקור – כיצד הם יתורגמו?

(ב) תוכניות: טקסט הנושא מטען ריגושי ותרבותי כבד, שאפילו כל פירושו עדיין לא גלויים, וניתן לחדש בו פירושים חדשים. בתרגום קשה מאוד לאפשר זאת. בעיה נוספת, שאין בה התייחסות במקורות שצינו לעיל, היא: השפעת התרגום על עם ישראל בדור התרגום ולדורות עד ימינו.

תרגום התורה – הלכה לדורות

המשנה במסכת מגילה (ח', ע"ב) אומרת: "אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון, ותפילין ומזוזות אינן נכתבות אלא אשורית. רשב"ג אומר: אף ספרים לא התיירו שיכתבו אלא יונית". המשנה מנוגדת לכאורה למה שהובא בפרק הקודם, שבו הוצגו הסיבות להתנגדות חז"ל לתרגום התורה, ואילו כאן המשנה מתירה תרגום התורה ליוונית לכל הדיעות.

הגמרא במגילה (שם) שואלת ממשנה במסכת ידים (פ"ד, מ"ה): "מקרא שכתבו תרגום ותרגום שכתבו מקרא וכתב עברי – אינו מטמא את הידים עד שיכתבו בכתב אשורית על ספר ובדיו".

ובתירוץ הסופי של הגמרא במגילה (שם) נאמר: "רבתינו לא התיירו שיכתבו אלא יונית, ותניא אמר רבי יהודה: אף כשהתיירו רבתינו יונית לא התיירו אלא בספר תורה, ומשום מעשה דתלמי המלך".

להבנת העניין נוסיף: המשנה במסכת מגילה מדברת על **הלכה לדורות** – לאחר מעשהו של תלמי המלך; לדעת ת"ק – ספרים נכתבים בכל לשון, וקדושתם היא קדושת ספר תורה על כל המשתמע מכך, ואילו לדעת רשב"ג כל ההיתר הוא דווקא ליוונית, ולכך שתי סיבות: (1) מעשה דתלמי המלך. (2) "יפת אלקים ליפת וישכן באהלי שם" (בראשית ט', כז) – דבריו של יפת יהיו באוהלי שם, "יפיותו של יפת יהא באהלי שם" (שם), ורשיי (שם) מוסיף: "הוא לשון יון, לשונו יפה משל כל בני יפת". הרמב"ם פוסק (הלכות תפילין פ"א, הלי י"ט): "אין כותבין תפילין ומזוזות אלא בכתב אשורית, והתיירו בספרים לכתוב אף ביוני בלבד, וכבר נשקע יוני מן העולם ונשתבש ואבד, לפיכך אין כותבין היום שלשתן אלא אשורית".

הלכה נוספת, הנוגעת לספר תורה מתורגם, עוסקת בהצלה של כתבי הקודש מפני הדליקה בשבת. המשנה בשבת (קט"ו, ע"א) אומרת: "כל כתבי הקודש מצילין אותם מפני הדליקה, בין שקורין בהן ובין שאין קורין בהן, אף על פי שכתובים בכל לשון טעונים גניזה, ומפני מה אין קורין בהם – מפני ביטול בית המדרש". מהמשנה למדים, שיש ספרים – תורה, נביאים וכתובים ותושבע"פ – הכתובים בכל לשון. וכבר רשיי במקום עומד על ההשוואה למחלוקת שבין ת"ק לרשב"ג במסכת מגילה (ט', ע"א).

הרמב"ם (הלכות שבת פכ"ג, ה"ל כ"ו) פוסק: **"מותר להציל כל כתבי הקדש שיש בחצר לחצר אחרת... והוא שיהיו כתובים אשורית ובלשון הקדש, אבל אם היה כתובין בכל לשון או בכתב אחר, אין מצילין אותן אפילו היה שם עירוב, ובחול אסור לקרות בהם, אלא מניחן במקום התורף והן מתאבדין מאליהן"**.

הרמב"ם עקבי בשיטתו ופוסק במגילה (שם) כדעת רשב"ג, אשר למעשה מקבלת פסק האוסר כל תרגום התורה לכל שפה, מפני שהיוונית המקורית אינה ידועה. כך גם פוסק הרי"ף. מרן ר' יוסף קארו זצ"ל ב"שולחן ערוך" (אורח חיים, סימן של"ד, י"ב), פוסק: **"כל כתבי הקודש מצילין האידנא מפני הדליקה וקוראים בהם אפילו כתובים בכל לשון"**.

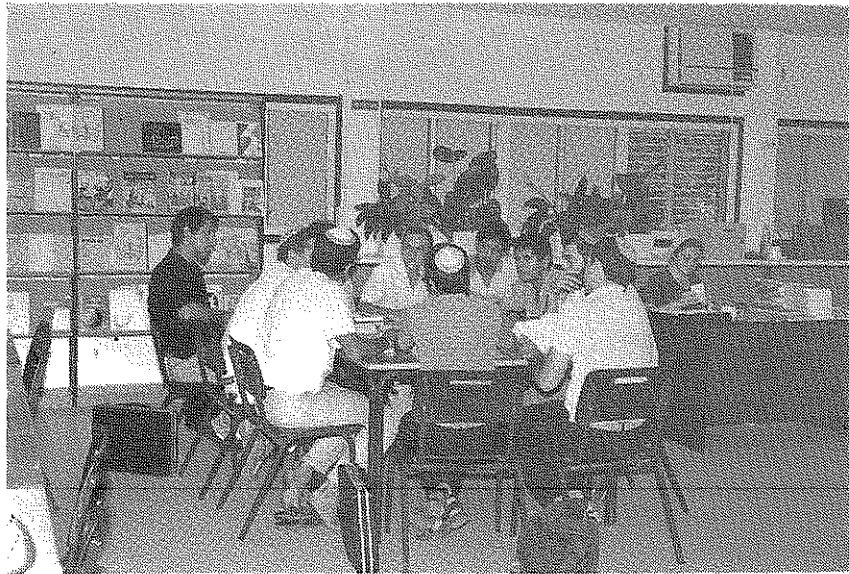
ה"שולחן ערוך" פסק כאן אפוא, שלא כדרכו כמו הרמב"ם והרי"ף, אלא כשאר הפוסקים, וזאת יש להבין. לשם כך נרחיב ונצטט את מחלוקת האמוראים במסכת שבת (שם): **"היו כתובים תרגום או בכל לשון רב הונא אמר: אין מצילין... ורב חסדא אמר: מצילין..."**. ההלכה נפסקה כרב הונא, שאמר **"אין מצילין"**. טעמו של רב הונא הוא משום שלא ניתנו לקרוא בהם, כלומר כדעת רשב"ג במסכת מגילה (שם). התוס' (שם) בד"ה **"אליבא"** מפרש: **"והשתא ספרים שלנו – מצילין, דניתנו לקרות בהן משום יעת לעשות להי הפרו תורתך כדאמרינן בהניזקין (גיטין ס', ע"א)"**. הרי"ף והרמב"ם לא חילקו בין ימינו לבין תקופת הגמרא, ואסרו הצלה משום איסור הכתיבה והקריאה. התוס', ובעקבותיהם הרא"ש, המרדכי, והטור – כן חילקו. וה"שולחן ערוך" פסק אפוא כמותם.

נראה להוסיף, שמרן ה"בית יוסף" פסק כך, מפני שבתקופתו כבר היה נפוץ ההיתר של כתיבת כתבי הקודש בכל השפות, ולכן לא היה מקום לאסור, אלא דווקא לחפש את ההיתר למנהג. אעפ"כ נחלקו בכך הפוסקים האחרונים. נצטט תחילה את ה"חתם סופר" (על התורה, פ' שמות), שהאריך בטעם **"החושך בא בעולם"** (עניין המובא במגילת תענית פרק אחרון, על חודש טבת): **"בשמונה בטבת נכתבה התורה... בלשון יונית, והחושך בא לעולם שלשת ימים. כי בהעתקת התורה ליונית או לכל לשון, אז הרגילו עם בני ישראל לטעום טעם פשוטו של מקרא, ומאז הוחל האפיקורסות להתנוצץ, ולא אבו שוב שמוע לקול דברי חז"ל ולפירושיהם כאשר בעוה"ר עדיין מרקד השטן בינינו"**.

לדעת החת"ס, החשש של חז"ל בתרגום התורה עדיין שייך לימינו; תרגום התורה לכל שפה וההיתר לכתיבת תושבע"פ יצרו מציאות חדשה של תורה רבה בתוך עם ישראל מחד, אך מאידך, גדלו וצמחו אנשים **"דלא מעלייה"** מתוך המשכילים, ואף בתוך ההמון – בתוך עם ישראל ובין חכמי אומות העולם – העושים בתורה כבשלהם; חותכים, מקשרים, מחברים ומפרשים את התורה ע"פ ראות עיניהם. דבר זה ודאי לא היה קורה ללא תרגומי התורה. תרגומי התורה מחייבים אותנו לחזור ולקדש ערכים כדוגמת תורה מן השמים, המסורה, הקרי והכתיב, הלכה למשה מסיני וכיוצ"ב. לעומתו, רואה רבי ישראל מאיר הכהן מראדין, בעל **"משנה ברורה"**, בשולחן ערוך סימן של"ד, סעיף י"ב, את החיוב בכך שלא תשכח תורה מישראל ח"ו: **"...מצד הדין, תורה שבכתב – אין כתבים אלא כתב אשורית ובלשה"ק, ותורה שבע"פ אסור לכתוב אלא קורין אותם בע"פ, ואם שינה הן תורה שבכתב שכתבו שלא כדין בכתבו או בלשונו, או אם כתב שבע"פ אין קורין בהם וגם אין מצילין אותם בשבת מפני הדליקה ואסור לטלטלם כלל. אבל האידנא דבציר ליבא כי נמתעט הדעת והזכרון, הותר לכתוב תורה שבע"פ כדי שלא ישתכחו וגם בכל כתב ולשון וגם תורה שבכתב בכל לשון ובכל כתב, כדי שיבינו כל העם את דברי התורה, כי אין הכל בקי אין בלשון הקודש, וסמכו כל זה על**

מה דכתיב 'עת לעשות לה' הפרו תורתך', ולכן קורין בהן ומצילין אותם מפני הדליקה".

ראוי לציין כאן את דעתו של מר יוסף זיו שהתפרסמה במאמרו ב"שמעתין" (84), המפרש את מחלוקתם של חז"ל בהתייחסותם לתרגום השבעים במקומות מוצאם של החכמים. לדעתו, היחס החיובי של התנאים, כמו רשב"ג ורבי יהודה במסכת מגילה (שם), וכן דעת בר קפרא בתלמוד הירושלמי על מסכת מגילה (פרק א', הלכה ט') – נובע מכך שנמנו עם חכמי ארץ ישראל, ושארץ ישראל, באותה תקופה, הייתה תחת השפעתה של תרבות יוון. מאידך, התנאים החולקים הם חכמי בבל, שלא הושפעו מתרבות יוון. אולם במאמרנו ניסינו להראות, שיחסם של חז"ל אל התרגום בעת שנעשה – שונה מיחסם אליו לאחר זמן. בתקופת התרגום – הם שללו אותו שלילה מוחלטת ולאחר שכבר היה למציאות – יש ראייה חיובית יותר, אך חוששת עדיין מפני הסכנות. אין היתר מוחלט, כי אין חכמים רואים בתרגום התורה צורך כדי לפאר דווקא בצורה זו את ישראל. יחסם המקבל וראייתם החיובית יותר נובעים בעיקר משום: "עת לעשות לה' הפרו תורתך".

מועצת התלמידים באחת מיישיבותיה